

Had ik dit maar eerder geweten over ACT & hoogbegaafdheid

Het ABC voor een vrij & betekenisvol leven

Colofon

Auteur: Larinda Bok-van der Voet

Redactie: Susanna Klaver

Correctie: Joyce van Wees

Cover, vormgeving, opmaak en zetwerk: Zicht Ontwerp

Eindredactie: Leestsst Uitgeverij

Fotografie cover achterkant: Esther van Berk - De Visiegraaf

ISBN: 9789491863967

NUR: 773

Larinda Bok-van der Voet

Specialist Hoogbegaafdheid

Hoogbegaafdexpert®

info@hoogbegaafdexpert.nl

Tel. +316 14 35 45 80

© Copyright november 2023: Larinda Bok-van der Voet

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en Leestsst.

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, kan voor de aanwezigheid van eventuele (druk)fouten en onvolledigheden niet worden ingestaan en aanvaarden de auteur, redacteur en uitgever deswege geen aansprakelijkheid voor de gevolgen van eventueel voorkomende fouten en onvolledigheden. Er is veel zorg besteed aan inhoud van het boek en het maken van de werkvormen. De auteur en uitgever zijn echter niet verantwoordelijk voor geleden schade, van welke aard ook, die voortvloeit uit of in enig opzicht verband houdt met het gebruik van of de werkvormen of het lezen van de tekst. Merk je dat je hulp nodig hebt, neem dan contact op met erkende hulpverlening.

*Dit boek draag ik op aan mijn kleinkinderen Hidde,
Liam, Amy en Milou van wie ik zoveel hou.
Jullie zijn van grote betekenis in mijn leven en ik
wens jullie een vrije en betekenisvolle toekomst vol hoop.*

Inhoudsopgave

Voorwoord	12	Verbeeldende overprikkelijkheid	47
Inleiding	16	Psychomotorische overprikkelijkheid	49
Deel 1,2 en 3	16	Zintuiglijke overprikkelijkheid	51
Adviezen en werkvormen	17	Emotionele overprikkelijkheid	54
Theorieën	18	Intuïtie	56
ABC voor een vrij en betekenisvol leven	19	Anders voelen door stigmatisering en labelen	58
A: Accepteer	20	Mijn veranderde visie op het concept hoogbegaafdheid	59
B: Bewustwording	20	Factor 2: Omgeving (nurture)	61
C: Creëer groei	21	Mismatchervaring	61
		Factor 3: De wil om te groeien	64
		De derde factor en hoogbegaafdheid	67
		Werkvorm: Verplaats je in de wereld van de ander	69
Deel 1			
Theoretische achtergrond hoogbegaafdheid	25	Vijf ontwikkelniveaus Ontwikkelpotentieel	74
Hoogbegaafdheid	25	Ontwikkelpotentieel	74
Delphi-model Hoogbegaafdheid	27	Ontwikkelniveau 1. Primaire integratie	77
Dr. Kazimierz Dąbrowski	32	Schema Dąbrowski's theorie van positieve desintegratie	79
Dąbrowski's tijdraam	32	Ontwikkelniveau 2. Eenlagige desintegratie	80
Persoonlijkheidstheorie	33	Ontwikkelniveau 3. Spontane meerlagige desintegratie	83
Mijn verwarring over Dąbrowski's theorie van positieve desintegratie	35	Ontwikkelniveau 4. Georganiseerde meerlagige desintegratie	84
De combinatie Dąbrowski's theorie van positieve desintegratie en ACT	36	Ontwikkelniveau 5. Secundaire integratie	86
		Ontwikkeldoelen en prestatiedoelen	87
		Werkvorm: Stel je eigen ontwikkeldoelen	88
Inleiding op Dąbrowski's theorie van positieve desintegratie	37	Acceptance and Commitment Therapy (ACT)	93
Persoonlijke ervaring met positieve desintegratie	38	Waarom werken met ACT?	93
Drie factoren in persoonlijkheidsontwikkeling	40	Derde generatie gedragstherapie	94
Factor 1: Erfelijkheid (nature)	40	Zes kernprocessen	95
Intensiteit en overprikkelijkheid	41	Stoppen met wat niet werkt	97
Overexcitabilities (overprikkelbaarheden)	43		
Intellectuele overprikkelijkheid	44		

Psychologische flexibiliteit	99	Frustratie	126
Hechting	101	Verveling	126
Heroverweging van Dąbrowski's theorie van positieve desintegratie	102	Blijdschap	126
Veilige hechting: een thema dat in ieders leven speelt	103	Coregulatie is van levensbelang	128
Onveilige hechting	104	Executieve functies en vaardigheden	128
Still face experiment	105	Neurobiologische concepten	130
		Emotionele prikkeling	132
Polyvagaaltheorie	106		
Neuroceptie	107		
Interoceptie	109		
Grenzen voelen	109		
Diepe ademhalingsoefening	110		
Bodyscan	111		
Werkvorm: De bodyscan	111		
Zelfregulerend vermogen van het lichaam	112		
Inzicht in je stressniveau	113		
Werkvorm: Stressinventarisatie	113		
The Window of Tolerance	115		
Werkvorm: Maak je eigen ECG	115		
Werkvorm: Twinkeldagboek	117		
Het hoogbegaafde brein	119		
Hoogbegaafdheid diagnosticeren	119		
Intelligentie en creativiteit	120		
Analytisch denken	121		
Emotie en ratio	121		
Ontwikkeling emotieregulatie	123		
Werkvorm: Emotie-inventarisatie	124		
Angst en paniek	126		
Boosheid	126		
		Deel 2	
		Persoonlijheidsontwikkeling van mensen met kenmerken van hoogbegaafdheid	134
		Ruimte maken en ruimte nemen	134
		Werkvorm: Levensboek	137
		Wie ben ik eigenlijk?	139
		Existentiële thema's	140
		Zinvol leven	141
		Mentale klachten ten gevolge van betekenisgeving	141
		Eenzaamheid in crisissen	142
		Existentieel bestaansrecht	143
		Existentiële depressie	144
		Trauma en triggers	146
		Rejection sensitivity	147
		Trauma resilience	150
		Posttraumatische groei	150
		Het niet-vertelde verhaal	151
		Spiegelen aan het tijdraam waarin je opgroeide	152
		Leveren om te krijgen	152
		Verbinding maken	154
		Werkvorm: De kunst van verbinding maken	156
		Verbinding met jezelf	156
		Verbinding met anderen	156

Verbinding met je omgeving	156	Identificatieproces als groeiproces	172
Spirituele verbinding	157	Werkvorm: Je bent meer dan je denkt	173
Zelfactualisatie	157	Had ik toen maar geweten wat ik nu weet	177
Zeilbootmetafoor	158	Levend verlies	180
Deel 3		Bereidheid om ruimte te maken	181
Praktische uitwerking in het ABC voor een vrij en betekenisvol leven	161	Werkvorm: De inhoud van jouw bibliotheek	183
Zeven principes voor een vrij en betekenisvol leven	161	Omgaan met hevige emoties	184
Zeven principes voor groei	162	Werkvorm: Door de poort en dichterbij jezelf	185
Het ABC voor een vervullend leven	162	Reflectie op jouw bibliotheek	186
		Heb je pijn of lijd je?	188
A: Accepteer jezelf, anderen en de wereld	164	Werkvorm: Metafoor van het lege glas	188
Op ontdekkingsreis: hoogbegaafdheid op volwassen leeftijd	164	Werkvorm: Vermijdingsstrategieën	191
7 fasen van groei in zelfbewustzijn en hoogbegaafdheid	166	Controle en vermindering	191
Fase 1. Hoogbegaafd = Einstein	166	Mijn vermijdingsstrategieën	192
Fase 2. Hoogbegaafd = IQ	166	Innerlijke ervaringen voelen	194
Fase 3. Hoogbegaafd = IQ + meer	166	Heb jij strenge regels?	194
Fase 4. Kenmerken als perspectief	166	Regels zijn ook helpend	196
Fase 5. Verschillende types en profielen	167	Bewustwording van jouw regels en oordelen	197
Fase 6. Wat als talent niet tot ontplooiing komt?	167	Jouw top 5 regels	200
Fase 7. Van duiding naar ondersteuning	167	Werkvorm: Strategieverandering ten gunste van jezelf	201
Leercirkel van Maslow	167		
Identiteitsontwikkeling	168	B: Bewustwording van jezelf, anderen en de wereld	204
Zelfconcept: anders dan in de gewone psychologie	169	Hoelang moet je oefenen?	205
Zelfbeeldontwikkeling van mensen met kenmerken van hoogbegaafdheid	169	Woorden hebben kracht	205
Als een vis in een kom	170	Werkvorm: Positief journalen dankbaarheidsdagboek	207
		Werkvorm: Drie dagelijkse zegeningen	208
		De kracht en kwetsbaarheid van een associatief brein	211
		Werkvorm: Woord herhalen	214
		Werkvorm: Je hebt keuzevrijheid	215
		Werkvorm: Beschrijven van gedachten	215
		Werkvorm: Je hand draaien	216
		Werkvorm: Verstillen	216

Werkvorm: Gedachten op afstand bekijken	217	Werkvorm: Wake-upcall van je persoonlijke waarden	249
Werkvorm: Zingen maakt vrij	218	Waardeninventarisatie	250
Werkvorm: Douche	219	Werkvorm: Wat wil jij nu werkelijk?	251
Werkvorm: Sprookje	219	Werkvorm: De hoofdrol is voor jou	252
Werkvorm: Waterval	220	Comfortzone	254
Het grote geheim van ACT	221	Toegewijd in actie komen voor de invulling van een vrij en betekenisvol leven	256
Werkvorm: Gedachten een naam geven	222	Wat moet je doen om gelukkig te zijn?	256
Kennismaken met 'Stinkvis'	222	Wat je emoties je willen vertellen	257
Ervaar je weerstand?	223	Op weg naar een vrij en betekenisvol leven	259
De kunst van het verstillen	223	Werkvorm: De invulling van je leven	260
Verstillen in plaats van piekeren	224	Werkvorm: Markeringspunten	262
Werkvorm: Richt je op wat je om je heen hoort	225	Werkvorm: Markante punten	263
Leven of overleven	225	Werkvorm: Jouw kernzin	264
Werkvorm: Verstillen door te starten met stoppen	226	De droom van je leven	265
Verstillen maar niet op een yogamat	227	Werkvorm: Thuiskomen bij wat je eigenlijk al weet	266
Werkvorm: SIFT-onderzoek om te voelen en ervaren	228	Verankeren	270
Kairos en Chronos	229	Werkvorm: Jouw bestemming in één zin	270
C: Creëer groei voor jezelf, anderen en de wereld	230	Geef de relatie met jezelf een cijfer	274
Vrij zijn	230	Koester je idealisme	274
Het brede begrip zelfkennis	231	Irrationele illusies	275
Een groot zelfbewustzijn	232	Mijn waarden en toekomst	276
Werkvorm: Kosten-batenanalyse	234	Dankwoord	278
Je kop boven het maaiveld uitsteken	236	Bronvermelding	282
Handelen uit persoonlijke verantwoordelijkheid	237		
Leven als Picasso	238		
Werkvorm: Verhalenbibliotheek	240		
Vormgeving	241		
Werkvorm: Analyse verhalenbibliotheek	242		
Je kunt ervoor kiezen vrij te zijn	245		
Creëer persoonlijke groei	246		

Inleiding

We zijn op zoek naar fundamentele levensthema's die ons bestaan betekenis geven. 'De mens wil alles begrijpen, analyseren, ontleden, maar daardoor gaat iets fundamenteels verloren,' schrijft socioloog Hartmut Rosa in zijn nieuwe boek *Onbeschikbaarheid*¹. Maar door de pogingen om de wereld beheersbaar te maken raken we vervreemd van de wereld, onszelf en elkaar. En daarom is dit 'had-ik-dit-maar-eerder-geweten-boek over ACT en hoogbegaafdheid' daar een handleiding voor.

Maar hoogbegaafdheid is een ruim begrip. En er is veel onduidelijkheid over. Wat is nu hoogbegaafdheid en hoe ga je ermee om als je zelf kenmerken van hoogbegaafdheid hebt? Dit is ook het geval met persoonlijkheidsontwikkeling, die daarmee hand in hand gaat. Je kunt dit op zoveel manieren doen. Ik leg je in drie delen (1, 2, 3) uit hoe ik ermee werk en wat voor jou praktische handvatten zijn.

Deel 1, 2, 3

Ik begin deel 1 van dit boek met het uitleggen wat hoogbegaafdheid is. Daarna beschrijf ik meerdere theorieën die mij hielpen om het plaatje rond hoogbegaafdheid compleet te maken. In deel 2 lees je veel over de persoonlijkheidsontwikkeling van mensen met kenmerken van hoogbegaafdheid. Je ontdekt de ongekende impact daarvan op je persoonlijkheidsontwikkeling en leest hoe je jouw zelfbeeld kunt versterken. De praktische uitwerking in werkvormen vanuit de Acceptance and Commitment Therapy (ACT) en de polyvagaaltheorie vind je in deel 3.

¹ (Rosa, 2022)

Ik pretendeer niet alle kennis te hebben en ben mij er terdege van bewust dat de wetenschap bestaat uit voortschrijdend onderzoek. En ook visies op psychologische concepten veranderen. Op 15 augustus 2023 maakte de directeur ontwikkeling en organisatie-impact van de Mensa Foundation, John Thompson, bekend dat Mensa erkent dat echte intelligentie en hoogbegaafdheid niet noodzakelijkerwijs in één getal of label kan worden gevat². Zo zie je dat de wetenschap niet zwart-wit is, maar dat het door de tijd steeds duidelijker wordt wat de meest waarschijnlijke theorie is.

Adviezen en werkvormen

Als je beseft dat veranderen van gedrag een van de moeilijkste dingen in het leven is, dan heb je gefundeerde adviezen en werkvormen nodig. Thomas Webb onderzocht met collega's vijftientig studies naar veranderinterventies die gestoeld zijn op wetenschappelijke theorieën³. Zij concludeerden dat wetenschappelijke theorieën stelselmatig effectiever blijken dan interventies die enkel gebaseerd zijn op ideeën, intuïties en ervaringen.

Zij trokken nog een andere belangrijke conclusie: interventies die gebruikmaken van meerdere technieken voor gedragsverandering zijn effectiever dan interventies die maar één techniek gebruiken. Daarom ben ik ook zo blij met de inhoud van mijn schatkist en deel ik die met je. Er zit bedrijfskundige, verpleegkundige, management- en psychologische kennis en ervaring in. Ik combineer mijn interpretaties van verschillende theorieën en methodes.

² (Thompson, 2023)

³ (T. L. Webb et al., 2010)

Intellectuele overprikkelijkheid

Een enorme nieuwsgierigheid, het stellen van diepgaande vragen, probleemoplossend vermogen, analytisch denkvermogen en hyperfocus op iets wat je interesse heeft gewekt zijn allemaal uitingen van de intellectuele overprikkelijkheid. Mensen met deze overprikkelijkheid hebben een altijd actieve geest, en ze kunnen een intense gedrevenheid laten zien. Tegelijkertijd hechten ze veel belang aan wat eerlijk is en niet. Ze vinden het vaak vreselijk als mensen beloftes verbreken. Ze kunnen kritisch ingesteld zijn en hun rechtvaardigheidsgevoel is erg groot en komt bij morele kwesties naar voren. Je ziet deze eigenschappen vaak terug bij klokkenluiders.

Zij denken onafhankelijk en hebben een verhoogde en versnelde mentale verwerkingssnelheid¹⁹. Je herkent ze als fervente lezers die wekelijks vele boeken verslinden of die alles op internet opzoeken. Door hun scherp waarnemingsvermogen leidt dit tot het genereren van allerlei idealistische ideeën wat hen opgewonden en energiek maakt. Maar hun oneindige waarom-vragen kunnen soms vervelend en vermoeiend voor anderen zijn. Je herkent het misschien wel, als je wilt begrijpen hoe iets zit en daarop doorvraagt word je als moeilijk of lastig bestempeld.

Als je een intellectuele overprikkelijkheid hebt loop je wel het risico dat je '24/7 aanstaat' omdat je te intens en gedreven bezig wilt zijn met het vergaren van nieuwe ideeën en kennis. Wellicht herken je een gevoel van desillusie omdat je, als je bevlogen bent over een fantastisch idee dat je hebt, geen gehoor bij anderen krijgt. Het kan je somber en inactief maken. Maar rustig aan doen is bijna onmogelijk omdat je een enorme, door een hoge energie gedreven kennishonger hebt. Je wilt alles begrijpen, en gaat voor perfectie en de waarheid²⁰.

¹⁹ (Daniels & Piechowski, 2019)

²⁰ (Piechowski, 2006)

Great minds discuss ideas; average minds discuss events; small minds discuss people.

Eleanor Roosevelt

Er ligt ook een onderschat en onderbelicht risico in het analytisch denken van mensen met een hoge intellectuele overprikkelijkheid. Dit komt omdat je beter kunt analyseren als je rustig en ontspannen bent dan als je onder spanning staat. Bij stress en druk gaat je analytisch denken in een hogere versnelling en raak je ver verwijderd van je onderbewuste innerlijke wijsheid. Er komt een kloof tussen denken en voelen die er uiteindelijk voor zorgt dat je brein en lichaam buiten werking worden gesteld. En dat zorgt weer voor uitputting en piekergedrag. Het helpt om dan tijdig te gaan ontspannen en de balans vinden tussen de broodnodige complexe intellectuele uitdaging en rustmomenten.

Sommige mensen met een hoge intellectuele overprikkelijkheid kunnen ondanks hun intense behoefte aan kennis ook goed dagdromen. Ze kunnen rustig gaan zitten en zetten hun verbeelding in om antwoord te krijgen op de wat-als-vragen. Deze onafhankelijke denkers zetten hun scherp waarnemingsvermogen en goed ontwikkelde zelfreflecterend vermogen in voor het overdenken van hun eigen gedachten, gevoelens en ervaringen, en het oplossen van mentale puzzels en problemen.

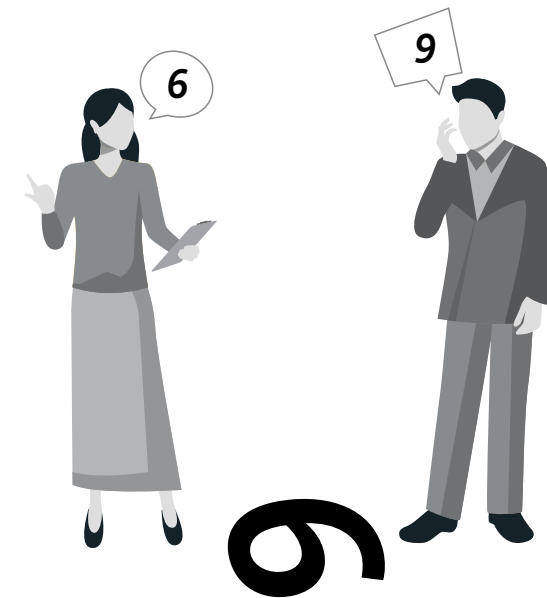
Dit is hoe mensen leven, door verhalen te vertellen. Het eerste wat een kind zegt als hij leert praten: 'Vertel me een verhaal.' Dat is hoe we begrijpen wie we zijn en waar we vandaan komen. Verhalen zijn alles.

Carol Shields – Amerikaans schrijfster

Factor 3: De wil om te groeien

Om je inzicht te geven in hoe jij van individu naar persoonlijkheid kunt ontwikkelen, wil ik je meenemen in de derde factor uit Dąbrowski's theorie van positieve desintegratie. Dit is een complexe factor, die je, wanneer je hem begrijpt, veel inzicht in jouw eigen persoonlijkheidsontwikkeling, en die van anderen geeft. Deze factor gaat over zelfverwezenlijking door de wil om te veranderen en te groeien naar een persoonlijkheidsideaal. De derde factor vloeit voort uit de eerste en tweede factor, maar overstijgt ze ook.

Wellicht herken je het schurende gevoel, dat je diep vanbinnen een innerlijk weten ervaart dat er meer in je zit dan eruit komt. Die gevoelens kunnen zorgen voor frustratie en een innerlijk conflict omdat je op dat moment niet in staat bent om dat hogere ontwikkelpotentieel te bereiken. Je piekert wat af en de slapeloze nachten doen ook geen goed voor je humeur. Niet zelden ligt een burn-out op de loer als mensen zichzelf niet begrijpen maar wel voelen dat er een groot potentieel in hen zit.

Maar op het moment dat je echt met jezelf aan de slag gaat en meer zelfinzicht krijgt verandert je leven en ga je ervoor kiezen om je leven op jouw eigen manier in te richten. Je maakt bewuste en op waarden gebaseerde keuzes. Het ontdekken van de veelzijdige talenten van hoogbegaafdheid is een krachtige prikkel voor jouw persoonlijke groei. Ik sta regelmatig perplex van de inzichten die mijn cliënten

opdoen uit de kandidaatrapportages en van de talentenanalyse en capaciteitenonderzoeken die zij maakten. Het mooie van deze rapporten is dat ze ook hun grote potentieel zwart op wit zien. Ik heb soms cliënten tegenover me die met open mond naar het competentie- en potentieel talentenrapport kijken: 'Kan ik dit?' Ze zien precies welke talenten van nature goed zijn aangelegd en goed zijn ontwikkeld, waar de groei mogelijk is maar ook welk talent van nature niet goed is aangelegd en ook niet ontwikkeld. Door deze inzichten en inzicht in het persoonlijke ontwikkelproces kunnen zij concreet en doelgericht de noodzakelijke volgende stap maken om hun potentie te gaan benutten.

Ana ziet psychologische flexibiliteit, hét belangrijkste ontwikkelproces in ACT, als grote meerwaarde voor mensen met kenmerken van hoogbegaafdheid. Binnen ACT werken we ook aan zelfverwezenlijking. Dat betekent: doen wat je roeping is, werkelijk jezelf zijn en onafhankelijk leven vanuit je diepste waarden.

Derde generatie gedragstherapie

Ik ben van mening dat mensen die op zoek zijn naar advies over psychologische verandering moeten kunnen rekenen op breed inzetbare methodes voor die verandering. Die methodes moeten effectief zijn en werken via veranderprocessen waarbij sprake is van precisie, reikwijdte en diepgang. ACT en haar onderliggende kernprocessen voldoen goed aan deze criteria.

ACT is een derde generatie gedragstherapie en een vorm van contextuele gedragstherapie. In de jaren vijftig van de vorige eeuw ontstond de eerste generatie gedragstherapie die gebaseerd was op de observatie van diergedrag en uitging van de effectiviteit van belonen en straffen. De tweede generatie cognitieve gedragstherapie wordt nog steeds toegepast en richt zich op het veranderen van de inhoud van de gedachten, denk aan omdenken en bijvoorbeeld als je je dom voelt zeggen: 'Ik ben slim.' Omdat je de inhoud van jouw gedachten niet kunt beïnvloeden en controleren werkt deze therapievorm niet. In het addendum lees je meer over dit principe. De derde generatie gedragstherapie maakt als uitgangspunt voor theorievorming de beweging terug naar wetenschappelijk gefundeerde principes. Niet het veranderen van de inhoud van iemands gedachten maar de relatie ermee staat centraal en de context en functie van gedrag³⁹.

³⁹ (A-Tjak, 2010)

De basis van ACT ligt in de Relational Frame Theory (RFT), dat is een empirische, holistische theorie over gedrag en de rol van taal binnen het leven van mensen⁴⁰. Hier zien we de link naar de impact van onze omgeving zoals we die ook zien in het Delphi-model Hoogbegaafdheid en Dąbrowski's theorie van positieve desintegratie en de relatie met de polyvagaaltheorie. Onze omgeving heeft namelijk een niet te onderschatten invloed op de door emoties aangestuurde persoonlijkheidsontwikkeling van ons mensen.

Het grote voordeel van ACT is dat het geen pathologische houding kent ten aanzien van terugkerende cognitieve en emotionele patronen. Je wordt juist uitgenodigd om er open en nieuwsgierig naar te kijken zodat je gaat begrijpen wat deze patronen jou te bieden hebben. Het sluit heel mooi aan op Dąbrowski's theorie van positieve desintegratie, die emotionele drijfveren als ontwikkelmogelijkheden ziet.

Zes kernprocessen

Het ACT-proces wordt samengevat in zes kernprocessen die onderling samenhangen. In mijn coaching doorloop ik deze kernprocessen nooit in een vaste volgorde, ik sluit aan bij het proces waar mijn cliënt zich in bevindt. In dit boek geef ik sommige kernprocessen een andere naam omdat ik die aansprekender vind voor de doelgroep volwassenen met kenmerken van hoogbegaafdheid. Je vindt 'mijn' synoniem achter de officiële kernprocesnaam.

⁴⁰ (S. C. Hayes et al., 2002)

Monica: 'Het is wennen dat ik het label hoogbegaafd kreeg, want hoezo zou ik slim zijn, dat kon ik in eerste instantie niet geloven. En toen kwam de mokerslag, dat mijn omgeving er nog steeds niets mee kon, terwijl ik zo blij was met mijn herontdekte creativiteit en superpower! Toen zat ik bijna tegen een zelfmoordpoging aan... Dus heel goed dat er steeds meer aandacht en hopelijk begrip voor komt.'

Ik hoor vaak terug dat mensen na de herkenning in kenmerken van hoogbegaafdheid gevoelens van verlies ervaren en denken: wat een gemiste kansen, hoe kan dit allemaal? Ik heb nooit veel gestudeerd, ik voelde me vaak een mislukkeling, een 'alien', ik had echt niet zulke goede cijfers op school. Ze voelen het verlangen om in het school- of werksysteem te passen maar vragen zich ook af: voor wie ben ik mezelf eigenlijk aan het aanpassen, ik loop altijd anderen te pleasen om aan hun verwachtingen te voldoen. Is dit wel wat ik eigenlijk zelf wil? Nee! Dit is niet wat ik wil, ik weet dat ik veel kan maar het voelt alsof ik niet al mijn kwaliteiten in mijn werk kan gooien. Het zijn best intense processen die zij doormaken. Maar zoals we bij de verschillende niveaus van Dąbrowski's theorie van positieve desintegratie zien zijn het juist de crisissen die maken dat je je als persoon kunt gaan ontwikkelen.

Existentiële thema's

Zoals we bij het derde ontwikkelniveau van Dąbrowski zien is er in het proces van persoonlijke ontwikkeling ook een kans op een existentiële crisis of zelfs een existentiële depressie. Wanneer je mentaal minder veerkrachtig bent en een grote intellectuele, verbeeldende en emotionele overprikkelaar hebt, kan het moeilijk zijn om de zin van het leven te zien.

Onderzoek⁷¹ wijst uit dat volwassenen met kenmerken van hoogbegaafdheid significant lagere niveaus van welzijn, zelfcompassie en zingeving ervaren. Zingeving en de invulling van een betekenisvol leven helpt mensen met kenmerken van hoogbegaafdheid bij het leiden van een gelukkiger leven. Genoeg redenen dus en om nog even dieper op existentiële onderwerpen in te gaan. In het addendum vind je verdieping in de existentiële filosofie.

Zinvol leven

Van nature hebben we allemaal de behoefte om de nabijheid van andere mensen te ervaren. In de huidige samenleving zijn we steeds meer zelf verantwoordelijk voor het vormgeven van onze eigen realiteit, het succes en falen hierin. Dat staat in tegenstelling tot waarvoor we gemaakt zijn: de verbinding met mensen om ons heen. Die verbinding wordt nog moeilijker als je zoals mensen met kenmerken van hoogbegaafdheid buiten de groep valt, dat zorgt voor een diep eenzaam gevoel waarbij vragen als 'Wat is de zin van mijn leven?' de dagelijkse realiteit kunnen zijn. Dit kan uitmonden in een existentiële depressie.

Mentale klachten door het ontbreken van betekenisgeving

Er zijn in deze tijd veel mentale klachten die samenhangen met grote uitdagingen in ons leven. Er zijn te veel prikkels en ons brein is voortdurend bezig om de informatie zo te verwerken dat het beeld dat wij van de werkelijkheid hebben, steeds beter klopt. Ons zenuwstelsel staat continu op scherp om de stressvolle realiteit het hoofd te bieden en om met beide voeten op de grond te blijven staan. In toenemende mate zien we dat dit tot existentiële crisissen leidt.

⁷¹ (Vötter & Schnell, 2019)

A: Accepteer jezelf, anderen en de wereld

In dit eerste deel van het ABC-model gaat het over het accepteren van jezelf, anderen en de wereld. Dat is een grootscheepse ontdekkingsreis. Je kunt er een harde dobber aan hebben, maar ook heel veel levensvreugde ervaren. Ga je mee op reis?

Op ontdekkingsreis: hoogbegaafdheid op volwassen leeftijd

Wanneer je tijdens je levensreis ontdekt dat je kenmerken van hoogbegaafdheid hebt, verandert in één moment het zicht op jezelf, anderen en de wereld. Je gaat je horizon verbreden en merkt dat je zelfbeeld meer levensdomeinen bestrijkt dan je ooit hebt kunnen denken⁸¹. In alle levensverhalen van mensen met kenmerken van hoogbegaafdheid komt de veelzijdigheid van hun cognitieve, sociale, emotionele en fysieke talenten ter sprake. Wanneer je bezig bent met het opnieuw ontdekken van je identiteit, dan is het best moeilijk om zicht te krijgen op je levensdoel.

Want je voelt dat er meer in je zit dan eruit komt, maar wat kun je en hoe verhoudt dit alles zich tot anderen en de wereld? Wat is nu 'normaal' en wat niet en hoe blijf je dicht bij jezelf? Dit zijn allemaal reële vragen waarop je in deel C antwoorden gaat vinden. Zoals zoveel mensen werd ik me op een bepaald moment ook bewust dat ik me herkende in kenmerken van hoogbegaafdheid.

'Het is heel belangrijk om je eigen reis te maken. Van onbewust hoogbegaafd met frustratie, naar leven en werken vanuit meer kracht. Dit was voor mij een heel persoonlijk proces omdat mijn onrealistische zelfbeeld door niet onderkende hoogbegaafdheid zich in mijn genen had genesteld. Want hoe je het wendt of keert: hoogbegaafdheid is een groot deel van je persoonlijkheid.

Het was voor mij een intens proces om te ontdekken dat ik me herkende in kenmerken van hoogbegaafdheid. Ik wist niet goed meer wat nu mijn echte kracht was. Doordat ik op mijn sterke kanten leerde te vertrouwen en het proces de tijd gaf, kwam ik steeds dicht bij mijn echte zelf en mijn eigen keuzes. Ik voelde mij als een vlinder die uit de cocon kwam. Eindelijk begon ik mij thuis te voelen in mezelf en jarenlang bleven er kwartjes vallen waarin ik dingen uit het verleden herkende en opnieuw beleefde. Ik deel een aantal van die herkenningmomenten in dit boek. Ik ging op zoek naar een coach die uitleg gaf over hoogbegaafdheid en leerde stap voor stap hoe ik hoogbegaafdheid kon integreren in mijn leven. Voor mij werkte het om dit visueel te maken. Ik maakte een mindmap en ontwierp een moodboard met wat ik in mijn leven wilde doen en welke talenten ik daarvoor heb. Naast de stimulerende coaching gaf mij dat de handvatten voor de richting op mijn levensreis.'

Dit ontdekkingsproces doet me denken aan de keynote 'De zeven fases van Tijn Koenderink' op de ECHA-conferentie in 2022⁸². Tijn Koenderink is specialist hoogbegaafdheid, ondernemer en auteur van de boeken *De 7 uitdagingen* en *Is het voor een cijfer?*. In deze keynote deelde Tijn de zeven fases waar veel begeleiders van begaafde leerlingen doorheen gaan.

⁸¹ (Demo, 1992; Diehl et al., 2011)

⁸² (National Talent Centre of the Netherlands – NTCN, 2022)

B: Bewustwording van jezelf, anderen en de wereld

Omdat alles begint bij bewustwording ruim ik hier, in de B van het ABC, een groot gedeelte voor in. Het is noodzakelijk om je bewust te zijn van niet-helpende gedachten, je gevoelens, gedrag en jouw innerlijke conflicten en scheve ontwikkeling. Want de spiegel die je jezelf in deel B voor gaat houden helpt je om niet aan jezelf voorbij te gaan maar te gaan doen wat voor jou belangrijk is. Als je dit helder hebt helpt het je in plaats van dat het tegenwerkt in relaties en bij de invulling van betekenisgeving in je leven.

Hoewel we ervaringen uit het verleden niet ongedaan kunnen maken, kunnen we wel leren om ermee te leven, te ontdekken wat er nuttig aan is en er waar mogelijk actief gebruik van te maken. Dat vraagt van je dat je er niet constant aan blijft denken en blijft piekeren. Want dat zorgt ervoor dat je moeilijk in contact met anderen komt en in stressvolle situaties ook niet rustig en veerkrachtig kunt reageren. Begrijp me goed, ik weet en erken dat de gedachten van mensen met kenmerken van hoogbegaafdheid (bijna) nooit stilstaan. Ze hebben een groot reflecterend vermogen en blijven alles overdenken. Dat is niet erg, maar als je gedachtespinsels je gaan belemmeren, en je niet meer lekker in je vel zit, moet je echt gaan erkennen dat je deze gedachten hebt, want ze vergiften je leven. En als je beter wilt worden in het veranderen van hoe je omgaat met je geconditioneerde patronen en gedachten moet je ze op tijd herkennen. Je gedachten kun je dan zien als een interne (vaak kritische) adviseur. Daarom vind je in dit boek veel werkvormen die je helpen om een van de grootste geheimen van ACT je eigen te maken: het anders omgaan met niet-helpende gedachten.

Hoelang moet je oefenen?

Ik krijg vaak de vraag hoelang je met de ACT-technieken moet oefenen voordat je invulling kunt geven aan een vrij en betekenisvol leven. Verandering van gedrag is een van de moeilijkste dingen in het leven. Om jou te helpen met gefundeerde adviezen en werkvormen verdiepte ik mij in de wetenschap. Uit onderzoek van de Amerikaanse neurowetenschapper Caroline Leaf blijkt dat de ideale duur van het aanleren van iets nieuws niet eenentwintig dagen is, zoals vaak wordt gesteld, maar het driedubbele hiervan. Dat betekent dat het zo'n negen weken duurt voordat je een nieuwe gewoonte echt als een gewoonte kunt zien⁸⁷. De theoretische onderbouwing en hoe je dat doet lees je in het addendum.

Na mijn eerste ACT opleiding duurde het een jaar voordat ik mijn interne adviseur structureel herkende. Nu merk ik het op als mijn gedachten met mij op de loop gaan en kan ik op verschillende manieren spelen met werkvormen die me helpen mijn gedachten niet mijn leven te laten besturen.

Woorden hebben kracht

Eerder in dit boek schreef ik: 'Doordat je een waarheid aan een gedachte koppelt wordt het een overtuiging.' Daarmee refereer ik aan het feit dat woorden een enorme kracht hebben en specifiek bij mensen met kenmerken van hoogbegaafdheid kunnen woorden van pesters, ouders of leraren er diep in hakken. Mensen met kenmerken van hoogbegaafdheid hebben namelijk een groot werkgeheugen waardoor ze makkelijk dingen kunnen onthouden en door een fysiek neurologisch systeem dat zeer prikkelgevoelig is, pikken zij meer op tussen de regels door dan andere mensen.

⁸⁷ (Leaf, 2021)

C: Creëer groei voor jezelf, anderen en de wereld

In de C van het ABC voor een vrij en betekenisvol leven leer je je eigen gevoel, mening en behoeften serieus te nemen en leidend te maken. Als je die vaardigheid hebt kun je vanuit je mens-zijn gaan groeien. Persoonlijke groei zorgt voor de beste versie van jezelf waarbij je jouw emoties een beslissende rol geeft in plaats van ze te verdringen, zodat je invulling kunt geven aan een betekenisvol leven. Dat vraagt ook zelfkennis, weten waarom je rechtvaardigheidsgevoel regelmatig opspeelt, waarom jij je aanpast en met welke mindset jij in het leven staat.

Vrij zijn

Als je echt vrij wilt zijn, moet je eerst weten wat je gevangenhoudt. In deel B van het ABC heb je veel gelezen en werkvormen gekregen over omgaan met jouw niet-helpende gedachten, je gevoelens, gedrag, innerlijke conflicten en je scheve ontwikkeling. Je bent nu toegekomen aan het meest hoopvolle deel van dit boek.

Herken jij dat je soms het gevoel hebt dat er energie genoeg is maar dat je op de rem staat en dat, wanneer de rem eraf is, het zomaar staat te gebeuren? Of je hebt zulke grote idealen en voelt tegelijkertijd zoveel bezwaren dat je niet weet hoe en waar je kunt beginnen. Ik herken het, want soms wil ik zoveel tegelijk en heb ik zulke grootse plannen dat het allemaal niet in één leven past. En toch wil ik me niet door mijn interne adviseur Stinkvis of andere mensen laten weerhouden om een vrij en betekenisvol leven te hebben. En jou gun ik ook de handvatten om je eigen gevoel, je mening en behoeften serieus te nemen en leidend te maken.

Want alleen dan kun jij je leven invullen met wat jij belangrijk vindt. Om in actie te komen heb je veel zelfkennis en ook zelfwaardering nodig.

De twee belangrijkste dagen in je leven zijn de dag dat je geboren bent en de dag dat je erachter komt waarom.

Mark Twain, schrijver

Het brede begrip zelfkennis

Omdat mensen met kenmerken van hoogbegaafdheid niet altijd synchroon lopen met hun leeftijdsgenoten en ook niet met zichzelf⁹³ creëren ze een zelfbeeld dat niet altijd realistisch is. Je herkent misschien wel dat je je altijd al anders of een buitenbeentje voelde, maar dit nooit gelinkt hebt aan hoogbegaafdheid.

Ik hoop dat je door het lezen van deel 2 van dit boek meer inzicht in jouw eigen persoonlijkheidsontwikkeling hebt gekregen. Zelfkennis zorgt ervoor dat je een stabiele persoonlijkheid ontwikkelt waardoor je durft te gaan staan voor wat jij anderen en de wereld te bieden hebt. Dat vraagt er wel om dat jij dicht bij jezelf blijft en je niet gaat aanpassen. Vaak hoor ik dat mensen zichzelf in hun jeugd verliezen, ze weten dan niet meer wie ze zijn en dat botst met hun autonomie en hoge rechtvaardigheidsgevoel. Mensen met kenmerken van hoogbegaafdheid zijn vaak ook sensitief en voelen wat er 'tussen de regels door' speelt. Hun verhoogde bewustzijn van onrecht in de wereld en andere morele, ethische of sociale kwesties kan voor verhitte discussies zorgen.

93 (J. T. Webb et al., 2020b)

Waardeninventarisatie

Levensgebied	Belangrijkheid	Invulling afgelopen twee weken	Tevredenheid over de invulling van de afgelopen twee weken	Bezorgdheid
Fysieke gezondheid				
Mentale gezondheid				
Liefde/romantiek				
Sociale contacten				
Familie				
Ouderschap				
Persoonlijke ontwikkeling				
Spiritualiteit				
Uitdagend werk				
Financiën				
Woonomgeving				
Vrije tijd voor ontspanning en hobby's				
Lichamelijke verzorging (denk aan voeding en sporten)				
Inspiratiebronnen (kunst, natuur, films, rolmodellen, literatuur enz.)				
Opleidingen en training				
Ontwikkefase in hoogbegaafdheid				

Sociale contacten vind ik belangrijk, die geef ik een acht. Maar de mate waarop ik er de afgelopen twee weken aandacht aan heb besteed is bar slecht: een twee. En ik maak me daar ook wel zorgen om, want hoezeer mijn sociale contacten ook begrip hebben dat ik even minder tijd voor ze heb, ik merk dat ik zelf die contacten mis. Daar ligt de waarde verbinding onder.

Werkvorm: Wat wil jij nu werkelijk?

Ken je de legendarische woorden: Het is tijd om 'het leven voorwaarts te leven en achterwaarts te begrijpen'? De Deense christenfilosoof Søren Kierkegaard roept ons met deze woorden op om onze persoonlijke verantwoordelijkheid te nemen. Dat betekent dat je je leven niet moet laten regeren door angst voor het onbekende en dan besluit om maar om in je comfortzone te blijven zitten. Nee, je moet in actie komen om ervaringen te krijgen die uitstijgen boven de dagelijkse realiteit. Trouw blijven aan je persoonlijke waarden zorgt voor een vrij en betekenisvol leven.

Bekijk de waardeninventarisatie eens en geef antwoord op de volgende vragen:

- Op welk levensgebied wil jij concreet iets veranderen?
- Wat betekent dit voor je en wat vind je daarin écht belangrijk?
- Aan welk levensgebied wil jij je meer toewijden?
- Welke waarden wil jij meer centraal stellen?
- Sta jijzelf voor je gevoel voldoende centraal in dit schema, of is er met een beetje meer zelfliefde nog meer winst voor jezelf te behalen?
- Hoe kun jij waarde meer in de praktijk brengen?

Wil jij de regels en eisen die je interne adviseur en andere mensen je opleggen leidend laten zijn in je leven? Of wil je er alles aan doen om invulling te geven aan een vrij en betekenisvol leven? Heb je het lef om de kortetermijnpijn of angst die onvermijdelijk bij het maken van bewuste keuzes hoort in de ogen te kijken? Geef eens op een schaal van één tot tien aan hoe graag je in actie wilt komen, want een vrij en betekenisvol leven geeft echt wel onzekerheid en krijg je niet cadeau.